

Ankara Mahalle Dernekleri: Örgütsel Kapasiteleri ve Yerel Demokrasi

District Associations in Ankara: Organizational Capacities and Local Democracy

Burcu ALBAYRAK DÖNMEZ

Dr., PhD.

burcualbayrak34@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-7036-3750

Rasim Özgür DÖNMEZ

Prof. Dr., Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Bolu, Türkiye
Prof., Bolu Abant İzzet Baysal University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of International Relations, Bolu, Türkiye

rozgurdonmez@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-9001-2990

DOI: 10.5505/jas.2025.52824

Öz

Hizmet sağlayıcı bir STK türü olarak mahalle dernekleri, bir yerleşim bölgesinde yaşam kalitesini ve/veya mülk değerlerini iyileştirmeyi amaçlayan hükümet dışı gruplar olarak tanımlanabilir. Bu çalışmanın amacı, mahalle derneklerinin demokrasi inşasında örgütsel kapasitelerini ve sınırlılıklarını analiz etmektir. Bu amaçtan yola çıkarak çalışma, Ankara ili Çankaya ilçesinde kurulmuş mahalle derneklerinden beş tanesinin temsilcisi ile yarı yapılandırılmış mülakatlara dayandırılmış ve çalışmada Catherine Herrold ile Khaldoun AbouAssi'nin (2023) hizmet odaklı STK'lar için buldukları üç temel örgütsel parametre temel alınmıştır. Bunlar; örgütsel hazır olma durumu, bir STK'nın diğer STK'lar ve yerel yönetimlerle iş birliği ve finansal sürdürülebilirliktir. Belirtilen üç kritere göre, mahalle derneklerinin, mahalli idare ile toplum arasında önemli bir arabulucu işlevi olduğu görülmüştür. Ancak finansal yetersizlikler, ortak çalışma kültürünün çok güçlü olmaması, gençlerin bu derneklerde görev alma isteksizlikleri, vb. nedenler mahalle derneklerinin etkin bir şekilde işlemlerini ve yerel demokrasiye katkılarını oldukça sınırlamaktadır.

Anahtar sözcükler: Mahalle dernekleri, Hizmet sağlayıcı STK'lar, Örgütsel kapasite, Yerel demokrasi, Çankaya, Ankara

Abstract

District associations can be defined as non-governmental groups that, by acting as a form of service-providing NGO, aim to improve the quality of life and/or property values in a residential area. The aim of this study is to analyse the organizational capacities and limitations of neighbourhood associations in the building of local democracy. The study is based on semi-structured interviews with representatives of five neighbourhood associations in the Çankaya district of Ankara province, and draws on three key institutional parameters, as determined by Catherine Herrold and Khaldoun AbouAssi (2023), for service-oriented NGOs. These parameters are organisational readiness, a NGO's cooperation with other NGOs and the local government, and financial sustainability. According to these three criteria, it can be said that MDs serve as important mediators between the community and the local administration. However, financial inadequacies, the lack of a strong culture of co-operation, and the reluctance of young people to take part in these associations, are limiting the effective functioning of MDs and the contribution they can make to local democracy.

Keywords: Neighbourhood associations, Service-providing NGOs, Organizational capacity, Local democracy, Çankaya, Ankara

Giriş

Demokrasi-sivil toplum ilişkisi literatürü içinde, sivil toplum kuruluşlarının demokrasiyi güçlendirmedeki rolü (empowerment) önemli bir yer teşkil etmektedir. Ancak literatürde daha çok insan hakları STK'ları gibi doğrudan siyasetle ilgili kuruluşlara odaklanan çalışmalar yer almaktadır. Bu sebeple, insanların gündelik ihtiyaçlarına cevap veren, makro siyasetin dışında kalan hizmet sağlayıcı STK'lar (service providing NGO's) üzerinde yeterince durulmamıştır.¹ Hizmet sağlayıcı STK'lar apolitik bir nitelikte olup katılımcılara problem çözme, hak iddia etme gibi demokratik alışkanlıklar kazandıran ve üyeleri ile temsil ettiği gruplar için kısmen demokratik bir kamusal alan oluşturan kuruluşlardır.

Mahalle derneklerini de hizmet sağlayıcı STK'lar kategorisi içinde ele almak mümkündür. Mahalle dernekleri (MD), yerel bir yerleşim bölgesinde yaşam kalitesini ve/veya mülk değerlerini iyileştirmeyi amaçlayan hükümet dışı örgütler olarak tanımlanmaktadır (Ruef ve Kwon, 2016, s. 2). Bu çerçevede MD'ler kiracı hakları koruma derneklerinden, mahalle güzelleştirme derneklerine kadar geniş bir tür hizmet yelpazesi içinde tanımlanabilecek örgütlerdir (Ruef ve Kwon, 2016, s. 2).

Mahalle dernekleri Türkiye'de 1980'li yıllarda neoliberal sisteme geçişle birlikte sivil toplum örgütlerinin gelişmesine paralel olarak filizlenmeye başlamış, 1990'lı yıllarda da bu süreç ciddi bir ivme kazanmıştır. Genel olarak mahalle problemlerini çözmek için oluşturulan bu örgütler İstanbul, Ankara, İzmir gibi büyük şehirlerde mahalle güzelleştirme dernekleri olarak; daha açık ifadeyle kent hakkı ve mahallenin demokratik taleplerini gerçekleştirmek için kurulmuşlardır. Ancak birçoğunun ömürleri ağırlıklı olarak finansal nedenlerden dolayı uzun sürmemiştir.

Türkiye'de mahalle ve siyaset ilişkisi üzerine önemli çalışmalar yayımlanmıştır. Bu yayınlara ilk örnek, Sevinç Doğan'ın 2016 yılında çıkan *Mahalledeki AKP: Parti İşleyişi, Taban Mobilizasyonu ve Siyasal Yabancılaşma* kitabıdır. Çalışma, mahalleyi bir iktidar mekânı olarak ele almaktadır ve AKP'nin mahallede toplumsal desteği

nasıl sağladığını analiz etmektedir. Partinin, özellikle dezavantajlı kesimlerin yoğun olduğu mahallerde, patronaj ve şirket benzeri mekanizmalar aracılığıyla nasıl örgütlendiğini, mahalleyi nasıl mobilize ettiğini ve neoliberal felsefe temelinde nasıl sosyalleştirdiğini anlatmaktadır. İkinci çalışma ise Elize Massicard'ın (2023) *Mahalleyi Yönetmek: Muhtarlar Üzerinden Türkiye'de Devlet-Toplum İlişkisi* kitabıdır. Massicard, Osmanlı'dan bu yana muhtarların toplum ve devlet arasında arabulucu olarak nasıl bir rol oynadığını anlatmaktadır. Bu çerçevede yazar, muhtarların yerel yönetimler açısından önemli aktörler olduğunu ve muhtarların siyasal iktidar ve devletle ilişkilerinin görülenden daha karmaşık olduğunu ifade etmektedir. Ancak bu çalışmalar, parti ve muhtarların mahalli idare ve toplum ilişkisi üzerine odaklanmış ve MD'lerin etkisine ya da varlığına değinmemişlerdir. Bu çerçevede MD'lerle ilgili literatürde iki konu ön plana çıkmıştır: ilki, kentsel dönüşümle bağlantılı olarak kurulan MD'ler üzerine çalışmalardır.² İkincisi ise kent hakkı ve kente katılım felsefesi bağlamında kurulan MD'lerin kentsel demokrasiye yaptığı katkıları ele almaktadır.³ Ancak bu çalışmalar büyük ölçüde bu derneklerin kent haklarına yaptıkları katkılara, kentsel katılıma ve mahalli demokrasiye yaptığı katkılar üzerine odaklanmışlardır. Bu çalışmalardan farklı olarak makale, Ankara Çankaya'daki MD'lerinin örgütsel yapısı ve etkinlikleri bağlamında demokrasiye katkılarını ve sınırlıklarını analiz edecektir. Burada demokrasiden kastedilen ifade özgürlüğü, katılımcı demokrasinin şartı olan kamusal alanda bireysel ve kolektif hak arama olarak adlandırılabilir. Başka bir ifadeyle kamusal alanda tartışma, kolektif problem çözme, kamusal alanda kendini özgürce ifade etme ve kamusal otoritelerden temel insan haklarının gerektirdiği koşulları talep etme olarak adlandırılabilir. Çalışma, bu argümandan yola çıkarak 25 Eylül 2024 - 2 Ocak 2025 tarihleri arasında Ankara ili, Çankaya ilçesinde kurulmuş mahalle derneklerinden beşinin (Çiğdemim, Kavaklıderem, Ayrancım, Ayrancı Ahalisi, Bahçelievler Dernekleri) temsilcileriyle, yarı yapılandırılmış mülakatlara dayalı olarak, mahalle derneklerinin demokrasi inşasında örgütsel kapasitelerini ve sınırlılıklarını analiz etmeye çalışmaktadır.

- 1 Bkz.: Brinkerhoff ve Wetterberg, 2015; Mercer, C. (2002). NGOs, civil society and democratization: a critical review of the literature. *Progress in Development Studies*, 2(1), 5-22.
- 2 Bkz.: Akalın, M. (2016). Katılımlı Kentsel Dönüşüm Projelerinde Mahalle Derneklerinin Rolü: İzmir Karabağlar Kentsel Dönüşüm Hak Arayanlar Derneği Örneği. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(34), 372-400; Özbey, M. (2019). *Mahalle dernekleri ve katılım: Sarıyer ilçesi örneği*. (Tez no. 603625) [Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi]. YÖK Ulusal Tez Merkezi.
- 3 Bkz.: Özgür, Ö. ve Uluocak G. P. (2011). Kentleşme-kentleşme sürecinde sivil toplum örgütlerinin rolü: Ankara'da Bir Semt Derneği ve Gecekondu Mahallesi Örneğinde bir Değerlendirme. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*. 8(1), 230-247.

Yöntem

Araştırma için seçilen mahalle derneklerinin Ankara'daki MD'ler içinde, kuruldukları tarih itibarıyla en köklüleri ve kurulduklarından bu yana da istikrarlı bir şekilde varlıklarını sürdürüyor olmaları, araştırmanın örneklemleri olarak seçilmelerinde başlıca etken olmuştur. Mülakatların tümü, bu derneklerin başkanlık yapmış temsilcileriyle yapılmıştır ve Bahçelievler Derneğinin eski başkanı hariç diğer temsilcilerin tamamı, derneklerinin kuruluşundan bu yana süreçte aktif olarak rol alan kişilerdir. Temsilcilerle yapılan mülakatlar, ses kaydı ve notlar hâlinde deşifre edilerek yazıya dökülmüştür. Daha sonra, veride anlam birimleri belirlenmiş ve bunlar kodlanmıştır. Benzer kodlar bir araya getirilerek kategoriler oluşturulmuştur. Kodlar ve kategoriler üzerinden ana temalar ve alt temalar tanımlanmışlardır. Görüşmeler yüz yüze ya da zoom aracılığıyla yapılmış, yaklaşık 45 dakika civarında sürmüştür. Katılımcılardan verilerin kullanımı için onay alınmıştır.⁴

Çalışmada, derneklerin yayınları ve web siteleri⁵ de araştırma sorularına yardımcı olacak ikincil kaynaklar olarak kullanılmışlardır. Bu çerçevede çalışma, iki bölümden oluşacaktır. İlk bölümde, mahalle dernekleri odaklı hizmet sağlayıcı sivil toplum örgütleri ve demokrasi ilişkisi hakkında literatür analiz edilecek, bu ilişkinin dinamikleri anlatılacaktır. İkinci bölümde ise yapılan mülakatlar yardımıyla mahalle derneklerinin, demokrasinin güçlendirilmesinde örgütsel yeterlilikleri ve sınırlılıkları analiz edilecektir.

Çalışmaya yönelik etik kurul izni, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Yayın Etik Kurulu tarafından 10.09.2024 tarihinde, 2024/319 protokol no'lu yazıyla verilmiştir.

Hizmet Sağlayıcı Sivil Toplum Örgütleri ve Demokrasi İnşası

Sivil toplum kavramı 1980'lerde ve sonrasında, özellikle Sovyet bloğunun yıkılmasından sonra, demokrasi ve demokratikleşme süreçleri için anahtar bir kavram hâline gelmiştir. 1980 ve 1990'lı yılların baskın ideolojisi olan liberalizm, sivil toplumculuğu, demokrasiyi oluşturacak kurtarıcı bir kavram olarak görmeye başlamıştır. Özellikle

Polonya gibi Doğu bloğu ülkelerini, komünist rejimden kurtarıp batı liberal demokrasilerine entegre etme amacı, sivil toplum kavramını daha da önemli bir hâle getirmiştir (Seçkinelgin, 2002). Bu çerçevede liberal perspektif STK'lara da pozitif bir anlam yüklemiştir. Liberaller, sivil toplumu ve STK'ları, demokrasinin olmazsa olmaz bir koşulu ve vatandaşların vatandaşlık eğitimini aldıkları, sosyal kapitallerini güçlendirdikleri, siyasal ve sosyal sisteme karşı güven oluşturdıkları okullar olarak görmüşlerdir (Herrold ve AbouAssi, 2023; Brinkerhoff ve Wetterberg, 2015; Putnam, 2000). Bu perspektife göre STK'lar aynı zamanda vatandaşların politika bağlamında seslerini duyurdukları ve hükümetleri kontrol ettikleri alanlardır.

Liberal görüşü ciddi anlamda eleştiren ve görünenin aksine STK'ların demokratikleşme süreçlerinde daha az etkisi olduğunu vurgulayan çalışmalar da mevcuttur. Bu görüşe göre STK'lar, otokratların güç devşirmek ve toplumu yönlendirmek için kullandıkları aktörlerdir. Buna göre otoriter politik elitler, devleti ve kendi bireysel çıkarları için STK'ları belli politikalar ve kısıtlamalar aracılığıyla rahatça kullanabilmektedirler (Herrold ve AbouAssi, 2023, s. 81). Örneğin, belirli yasalar aracılığıyla STK'ların hükümet politikalarına muhalif davranmalarını engelleyebilir veya STK'ların büyüklüğünü ve odak noktalarını değiştirerek ya da sektörde birçok küçük STK yaratarak ve bunları birbirleriyle rekabet ettirerek bu aktörlerin zayıflamalarına neden olabilirler. Bunu destekleyecek bir diğer perspektif de Seibel'in (1989) "statükocu" veya "sistem koruma" olarak adlandırılan yaklaşımıdır. Bu perspektife göre otoriter rejimlerde sivil toplum, demokratikleşmeyi sağlamaktan ziyade mal, sermaye ve insan gibi servisleri sağlayarak yapısal demokratik reformların önünü kesen bir rol üstlenmektedir. Başka deyişle bir tür yara bandı işlevi görmektedir. Buna ek olarak otoriter ülkelerin, Batı yardımlarını kendilerine çekmek için kurdukları STK'lar bunlara örnek gösterilebilir (Toepler ve diğ., 2020). Her iki durumda da STK'lar mevcut durumu koruyup güçlendirmeyi amaçlayan devletin aparatlarıdır.

Mahalle derneklerinin içinde bulunduğu hizmet sağlayıcı STK'lar da bu genel tartışmalar içerisinde yerlerini almaktadırlar. Bu tür STK'ların halkı eğitmek için alan yaratmaları ve bu alanda vatandaşlara hak ve sorum-

⁴ Çalışmaya katkı sunan dernek temsilcilerinin tamamının bilgisi ve izni dâhilinde isimleri gibi kişisel verilerine de metinde yer verilmiştir.

⁵ Bu çalışmanın örneklemini oluşturan mahalle dernekleri hakkında daha fazla bilgi için bkz.: Kavaklıderem derneği: <https://kavakliiderem.org.tr/index.html>; Ayrançım Derneği: <https://ayrancim.org.tr>; Çiğdemim Derneği: <https://www.cigdemim.org.tr>; Bahçelievler Derneği: <https://an-karabahcelidernek.wordpress.com>; Ayrançım Ahalisi: <https://www.facebook.com/groups/2743213675989182/>

luklarının öğretilmesi, teorik bağlamda bu kurumların demokrasi inşasındaki yerlerini göstermektedir. Ancak bunu ne kadar başardıklarıysa ülkelerin siyasal rejimiyle - hatta yerel dinamiklerle - ilintilidir. Bu çerçevede hizmet sağlayıcı STK'ların her iki akımı destekleyecek özelliklere sahip olma potansiyeli vardır. Bu STK'lar, liberal demokrasinin güçlü bir şekilde işlediği rejimlerde demokrasinin güçlendirilmesi yolunda daha etkin işlemektedirler. Buna karşın otoriter rejimlerde ise bu MD'lerin kent haklarını korumaktan ziyade merkezi hükümeti destekleyen bir tavır almaları daha olasılıklı gözükmektedir. Bu çerçevede hizmet sağlayıcı STK'lardan biri olan MD'ler bu makale açısından tanıma muhtaçtır. MD'ler mahalle sakinleri ile yerel yönetimler arası aracılık yapan kuruluşlardır. Amaçları, mahalle sakinlerinin karşılaştıkları zorlukları aşmalarında onlara yardım ederken aynı zamanda vatandaşlık farkındalığını arttırmaktır. Literatürde MD'lerle ilgili iki karşıt düşünce vardır. İlk olarak MD'lerle demokrasi arasında doğrudan bağ kuran çalışmalar vardır. Bu çalışmaların temel iddiası MD'ler gibi kuruluşlar aracılığıyla halkın kamu yönetimi sistemine doğrudan katılmasıdır. Halkın kamusal alanda daha fazla rol alarak siyasal sisteme katılmasının, sisteme olan güveni arttıracağı önermesinden yola çıkmaktadır (Cnaan, 1991, s. 614-616). Bu perspektifi, Lefebvre ve Harvey gibi Marksistlerin kent hakkı ve insan haklarını özdeşleştirmelerinin bir sonucu olarak da görmek mümkündür.⁶ Lefebvre ve Harvey'e göre burjuvazi, kenti kapitalist sistemin bir mekânı olarak algılayıp kullandığından, insan haklarının öncülü olan adalet, eşitlik, özgürlük gibi evrensel hakları da ihlal etmektedir. Kapitalist sistem, bireyleri yalnızlaştırıp yabancılaştırdığından insan hakları ile kent haklarını zedelemektedir. Bu çerçevede mahalle dernekleri gibi örgütler, kent hakkının savunulabilmesi ve bireylerin insan haklarının korunabilmesi için etkili aracı kurumlardır (Lefebvre, 1996 ve Harvey, 2008, Mayer, s.158 ve s.39'da aktarıldığı gibi).

Literatürde, MD'lerin demokrasiye katkısının negatif yönde olduğunu düşünen karşıt perspektif ise MD'lerin elitler tarafından yönetilmelerinden dolayı doğaları itibarıyla oligarşik olduklarını ve bu yüzden halkın kent işlerine tam anlamıyla katılım sağlayamadığını iddia etmektedir (Cnaan, 1991, s. 616). Sørensen ve Torfing (2005)

MD'ler gibi kurumların bugünün karmaşık toplumunun yönetilmesinde önemli roller oynadığını ancak bu kurumların kendilerinin ne kadar demokratik olduğunun ise sorgulanması gerektiğini ifade etmektedirler. Yazarlar, şeffaf olmayan bu tip yapıların hesap verilebilirlik özelliklerinin düşük olduğunu belirtmektedirler. Başka bir deyişle bu kurumlarda açık rekabetin yokluğu, şeffaflık ve hesap verilebilirlik kısmında çeşitli yetersizliklerin oluşu, katılımcı demokrasiyi baltalayıcı özelliklere de sahiptir ve elitler, Lefebvre'nin kent hakkını (right to city) insan haklarıyla özdeşleştirdiği yaklaşımının tersine, kendi hakları için mahalle sakinlerinin sosyal haklarını ihlal edebilirler⁷ (Kaymaz, 2021). Çalışma, bu iki görüşün yardımını da alarak, Ankara mahalle derneklerinin örgütsel yapısı ve etkinliklerinin yerel demokrasiyi güçlendirmede katkı ve sınırlılıklarını analiz edecektir. Bu amaçla bu araştırma sorusu beş örgütün temsilcileriyle yarı yapılandırılmış mülakatlara dayanarak analiz edilmiştir. Catherine Herrold ve Khaldoun AbouAssi'nin (2023) hizmet odaklı STK'lar için buldukları yukarıda belirtilen üç önemli örgütsel parametrenin, makalenin araştırma sorusunu cevaplayacağı düşünülmektedir. Her ne kadar konuyla ilgili başka teoriler olsa da, özel olarak MD'lerin kurumsal kapasitesini analiz etmede verdikleri kavramlar, araştırma sorularını açıklamada önemli bir açılım sağlamaktadır. Bu özellikler şunlardır:

- Örgütsel hazır olma durumu
- İş birliği
- Farklı kaynaklardan finansal sürdürülebilirlik

Örgütsel hazır olma durumu, ilk olarak MD'lerin bulunduğu mahalleye ne kadar entegre olduğunu gösteren bir kavramdır. Kavram, MD'nin mahallenin ve mahallelinin problemlerini ne kadar temsil ettiğini ve mahalleli açısından ne kadar meşru olduğunu anlamak için önemlidir. Demokrasiyi önceleyen bir MD'nin bu özellikleri taşıması gerekmektedir. Bu çerçevede MD'ler ilk olarak bir tür kamusal alan işlevi görmeli ve ikinci olarak üyelerine rahatça konuşabilecekleri, problemlerini kolektif bir şekilde çözebilecekleri özgür bir alan sağlamalıdır. Örgütsel hazır olma durumu kavramı ikinci olarak, MD'nin operasyon kapasitesine işaret etmekte; kurumun, hizmetlerin yerine

6 Bkz.: Kaymaz, C. (2021). Henri Lefebvre'in müdahaleleri: kentsel haklara karşı kent hakkı. *Alternatif Politika Dergisi* 13(3), 758-789; Lefebvre, H. (2016). Şehir Hakkı. (Işık Ergüden, Çev.). Sel Yayıncılık; Harvey, D. (2008). The right to the city. *New Left Review*, 53, 23-40.

7 Bkz.: Bolduc, V. L. (1980). Representation and legitimacy in neighborhood organizations: a case study. *Journal of Voluntary Action Research*, 9(1-4), 165-178.

getirilmesinde kaynakları ve yetenekleri ne derece etkili kullandığını göstermektedir. AbouAssi ve Trent'e göre (2013) "hazır olma durumu", kapasitesi düşük olan hizmet merkezli STK'ların, bulundukları mahallede meşruiyet kazanmaları adına oldukça zordur ve demokrasinin gelişmesi bağlamında bu kapasiteyi arttırmaları gerekmektedir. Bu sayede MD'ler, kamu kurumları ve mahalleli arasında güçlü arabuluculuk yapabilmektedirler.

Hizmet STK'ları açısından demokrasiyi güçlendirecek bir diğer özellik ise "örgütsel yönetim"dir. Kavramın işareti ettiği nokta, kurumun nasıl yönetildiğidir. Herrold ve AbouAssi (2023, s. 85-86) burada da önemli bir somut kıstas olan katılımdan bahsetmektedirler. Akademisyenlere göre MD'ler gibi hizmet merkezli STK'ların demokrasiyi güçlendirebilmeleri için üye bulmaları kadar, örgüt içinde bu üyelerin karar alma mekanizmasına katılımı da önemli bir husustur. Liderlerin, tek karar alma mercii olmasından ziyade, dernek üyelerinin de karar süreçlerine katılarak politikaların tabana yayılmasını sağlaması gerekmektedir. Böylece, örgütün hesap verilebilirliğinin yanı sıra STK'ların, üyelerin ve ilgili tüm paydaşların kuruma karşı güvenini de arttırmak mümkün olacak; bireylerin ilgili STK'lara üye olma ve aktif katılım isteğini etkilerken, STK'nın politikalarına halkın ilgisini ve katılımını da teşvik edecektir.

Örgütsel kapasitesini arttırmak ve örgüt içi demokrasinin gelişimini desteklemek için MD'ler gibi hizmet merkezli STK'lar için bir diğer önemli husus da iş birliği, yani paydaşlarla kurdukları etkili ilişkilerdir. İş birliğinin demokrasi açısından ilk faydası, paylaşılan bilgi yoluyla halkın, politika yapımında yeni yollar bulması ve toplumsal ve siyasal problemlerin çözümünde daha aktif rol oynaması imkânını vermesidir. Bu durum hem örgüt içi demokrasinin hem de yerel demokrasinin güçlenmesine yardımcı olmakta; bu örgütlere vatandaş katılımının artmasını sağlamaktadır. Birbirleriyle koordine olan STK'ların, etkili politikalar uygulayarak daha fazla halk katılımını içlerine alacağı düşünülmektedir. Son olarak ise STK'lar sektörler arasında iş birliğini güçlendirerek daha sürdürülebilir ve etkin STK'ların oluşmasına ve kurumlarla halk arasında karşılıklı güven ilişkilerinin sağlamlaşmasına yol açmaktadır (Herrold ve AbouAssi, 2023, s. 87; Banks, Hulme ve Edwards, 2015).

Hizmet STK'larının devletle iş birliği ise yine demokrasiyi güçlendirecek unsurlardan birisidir. STK'ların devletle vatandaş arasında arabulucu olmasından dolayı toplumsal kontratı sürekli yenileyen bir niteliği vardır. Bu çerçevede,

bu ilişki, ötekileştirilmişlerin, dezavantajlıların ve sesleri duyulmayan birçok birey ve grubun siyasal ve sosyal sistemde duyulmasını sağlayan önemli bir unsurdur. Mahalli idarelerin ve bazen de merkezî hükümetlerin, fonksiyonlarını tam anlamıyla yerine getiremedikleri durumlarda, hizmet merkezli STK'lar, idari sistemin aksaklıklarını giderme kapasitesine de sahiptirler ve mahalli idarelerin problemleri aşmaları açısından olmazsa olmaz aktörleridir. Dolayısıyla demokrasinin sağlıklı işleyebilmesi için her iki aktörün güçlü bir iş birliğine ihtiyacı vardır. Diğer yandan otoriter ve hibrid (melez) rejimler, demokrasiden hoşlanmadıkları için hizmet merkezli STK'lar arasında rekabet oluşturarak, onları zayıflatmaya çalışırlar. Bu rejimlerin diğer stratejileri ise finansal yardımın azaltılması, kendilerine yakın STK'lar kurularak diğerlerin dışlanması ve bu örgütler üzerindeki politik ve idari baskıdır (Herrold ve AbouAssi, 2023, s. 87; Brass, 2016).

MD'ler gibi hizmet merkezli STK'ların da finansmanı ile demokrasinin güçlendirilmesi arasında güçlü bir bağ vardır. STK'ların demokrasiye katkısı bağlamında bu çerçevede bağışçıların istiklalîliği önemlidir. Etkin bir STK'nın finansal kaynaklarını çeşitlendirmeye ihtiyacı vardır ve sadece bazı donörlere, bağışçılara bağımlı kalan bir yapıya sahip olmaması gerekmektedir. Aksi takdirde donörlerin belirli projelere destek vererek STK'ların vizyon ve misyonlarının bir kısmını yapamaz hâle getirmeleri gibi bir riski barındırmaktadır. Bunun yanında donörlerin hep aynı STK'larla çalışmaları durumunda, onların kendi çevrelerinin dışında hareket etme ve finansal kaynak bulma becerilerini kısıtlama riskleri de vardır. Bu durum da STK'ların içindeki iktidar kliklerini güçlendirirken tabanın taleplerinin dinlenmesini engelleyecek risklere yol açabilmektedir. Bu yüzden STK'ların demokrasiyi güçlendirme adına aldıkları bağışların yanında, kendilerine farklı kaynak üretme zorunlulukları vardır (Herrold ve AbouAssi, 2023, s. 87).

Ankara Mahalle Dernekleri ve Örgütsel Kapasiteleri

1990'lı yıllarda kentteki sorunları çözmek için kurulan Ankara Çankaya MD'lerinin kent hakkının korumasında önemli roller oynadığını anlatan kaynaklar bulunmaktadır. Ancak bu kaynaklar bu örgütlerin örgütsel kapasiteleri üzerine eğilmemişlerdir. Bu bölümde Ankara MD'lerinin hem eylemleri hem de örgütsel yapıları bağlamında yerel demokrasiyi güçlendirmedeki potansiyelleri analiz edilecektir.

Yeni Toplumsal Hareketten Dernekleşmeye Dönüşen MD'lerin Kuruluş Hikâyeleri

Ankara ili, Çankaya ilçesinde araştırmanın örneklemini olarak seçilen söz konusu dernekler, genel olarak mahallelerin bir sorununu çözmek veya mahallelinin taleplerine yönelik ortaya çıkan bir ihtiyacın giderilmesine yardımcı olmak üzere kurulmuşlardır. Örneğin Kavaklıderem Derneği, Tunalı Hilmi Caddesi'ndeki yedi esnafın, semte sahip çıkmak, caddedeki ticari hayatı canlandırmak ve mahalleliyle dayanışmayı arttırmak için bir araya gelip oluşturduğu bir dernektir. Eski Ankara Belediye Başkanlarından Melih Gökçek döneminde Kuğulu Park'ın içerisinde yol geçmesi projesi ortaya çıkınca dernek, mahalleliyle dayanışma içine girerek misyonunu genişletmiştir (Kişisel İletişim, Halil Yurtkuran, 15.09.2024). Çiğdemim Derneği ise Çiğdem Mahallesi'nin henüz imar geçmediği ve bir muhtarının olmadığı dönemlerde, yerleşimlerin artmasıyla birlikte ortaya çıkan altyapı sorunlarına; eğitim, sağlık, çevre tesislerinin getirilmesine; ulaşım sorunlarının çözülmesine destek olmak amacıyla kurulmuştur (Kişisel İletişim, Fatih Fethi Aksoy, 12.12.2024). Benzer şekilde Bahçelievler Derneği de Başkent Üniversitesi Hastanesinin, Anıtkabir yapı imar planına aykırı olarak çok katlı inşa edilmesi üzerine o sokakta oturan komşuların eyleme geçmesi ve eylemleri etkili olmayınca da dernekleşerek örgütlü olma yolunda ilk adımın atılmasıyla ortaya çıkmıştır (Kişisel İletişim, Şevket Özgün, 13.12.2024). Ayrancı Ahalisi Derneği, Covid-19 pandemisinde evlerine kapanan insanların sosyalleşmesi, dayanışması gibi ihtiyaçlardan dolayı Facebook platformu üzerinden örgütlenen ve sonrasında dernekleşen bir topluluktur (Kişisel İletişim, Melih Karakadıoğlu, 30.09.2024). Ayrancım Derneği ise muhtarların yetersiz kaldığı konularda, mahallelinin ihtiyaçlarını ilgili ve yetkili muhataplarla buluşturmak için örgütlenmiş bir dernektir (Kişisel İletişim, Ali Necati Koçak, 02.01.2025). Ayrancım Derneği Başkanı ve Dernek Sözcüsü Ali Necati Koçak ((Kişisel İletişim, 02.01.2025), derneğin kuruluş motivasyonunu ve diğer mahalle derneklerinden ayrıştıkları noktayı ise şöyle ifade etmiştir:

“Kavaklıderem, Çiğdemim, Bahçelievler derneklerinin hepsi o mahallenin temel ihtiyacı üzerine kurulmuş yapılırlar. Temel ihtiyacın nedir? İşte ulaşım, imar, okul, yol vesaire. Biz 2019'da gelince bu izlere baktık ama bu aynı izlerden gitmemiz çok mümkün değil. Dolayısıyla bütün bunların günümüzdeki yansıması aslında kent hakkı meselesi. Dolayısıyla biz tüzüğümüze şöyle yazdık: Mahalleyi

güzelleştirme derneği olarak kurulmadık. Dedik ki Ayrancım Derneği, Avrupa kentsel şartını kabul eder ve bu Avrupa kentsel şartında yazan kentlilerin haklarını ifade eden o 22 maddeyi kabul ederek bunlar üzerinde çalışmalar yapmak üzerine kurulmuştur.”

Ankara-Çankaya'daki MD'lerinin kuruluş hikâyelerine bakıldığında zaman bu derneklerin, Türkiye'de 1980 sonrası güçlenen neoliberal şehircilik anlayışına karşı örgütlenen kentsel toplumsal hareketler olarak başladığı ve daha sonra STK'lara evrildiği göze çarpmaktadır. Başka bir ifadeyle sosyal haktan ziyade özel sektörle iç içe geçen kâr odaklı, otoriter şehircilik anlayışı ve merkezi hükümetlerin belirli hizmetleri getirmedeki yetersizlikleri, bu derneklerin kurulmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu bağlamda kuruluş aşamalarında MD'leri 'kentsel toplumsal hareketler' (urban social movements), çatısı altında ele almak mümkündür.

Kentsel toplumsal hareketler, mahalle üzerinden paylaşılan kolektif kimlik temelinde örgütlenen siyasal ve sosyal hak alma ve aynı hedefe ulaşabilme talebiyle mücadele eden enformel şebekelerdir (network) (Diani, 1992, s. 2-5; Melluci, Keane ve Mier, 1989, s. 29). Mayer, bu tanımları daha açık hâle getirerek toplumsal hareketlerin üç önemli özelliğini belirtmektedir: kolektif hareketi sağlayacak birlikteliği (solidarity) örgütleyen oluşumlar; kendi haklarını korumak için karşıtlarıyla çatışan örgütlenmeler; talepleri çerçevesinde siyasal, sosyal ve ekonomik sistemi yıkmadan değiştirmeye çalışan aktörler. Kentsel toplumsal hareketler, katı ve hiyerarşik bir şekilde örgütlenmeyen, siyasal bir tabana bağlı olmayan, üyeleri açısından heterojen bir şekilde yapılanmış, eğitilmiş orta sınıfların oluşturduğu aktörlerdir (Mayer, 2012, s. 78; Şentürk, 2006). Bu hareketler aynı zamanda sınıf temelli olmayan, üretim ve üst siyasetin dışında kalan, enformel olarak yapılanmış örgütlenmelerdir. Amaçları ise hükümetlerin veya yerel yönetimlerin adil olmayan ekonomik ve sosyal dağıtımına karşı bir duruş sergilemektir (Fainshtein ve Hirst, 1998, s. 183).

Kuruluş aşamalarında MD'ler, savundukları idealler doğrultusunda, kentsel toplumsal hareketler çerçevesinde ele alınabiliyor olsalar da, ilerleyen zamanlardaki faaliyetlerine bakıldığında bu derneklerin daha çok STK'lar gibi hareket ettikleri görülmektedir. Çünkü çoğu zaman kentsel toplumsal hareketler, yerel demokrasinin güçlenmesinde önemli katkıları olsa da işleme mekanizmasıyla STK'larından ayrılmaktadır. Bu hareketler, bir hak alma talebiyle kolektif mobilizasyonu öncellerken ve ge-

nellikle enformel olarak hareket ederken; STK'lar sadece karşıtlıklar üzerinden değil, mahalleyi güzelleştirme, sosyal aktivite oluşturma gibi birçok konuyu da ajandasına alan yarı resmi örgütlerdir. Bu çerçevede yukarıda STK'lar için belirtilen kriterler, sosyal hareketler için büyük bir ölçüde geçerli değildir. Toplumsal hareketler genel olarak, kendi sosyal, siyasi ve ekonomik koşullarını iyileştirmek için çalışan; STK'lar ise belirli idealleri savunan veya teşvik eden ve lobi yapmak için toplanan bireylerden oluşmaktadır. Birçok toplumsal hareket kendi özel grup kimliklerini yeniden teyit etmeye çalışırken, STK'lar belirli değerleri teyit etmeye yönelmektedir. Toplumsal hareketler, protesto gibi "çekişmeli siyaset" yapma, STK'larsa örgütsel kanalları tercih etme eğilimindedirler. Ancak bu, hareketlerin savunuculuk yapmadığı anlamına gelmemektedir (NGO or Social, 2021).

Aşağıdaki bölümde, hizmet sağlayıcı STK'lar olarak nitelendirilecek Türkiye'deki MD'lerin örgütsel yapısı ve işlevlerinin, yerel demokrasinin güçlenmesine ne açılardan katkı sağladığı veya sağlayamıyorsa bu durumlarda sınırlılıklarının ne olduğu, yukarıda açıklanmış olunan Herrold ve AbouAssi'nin (2023) önerdiği üç özellik temel alınarak analiz edilecektir.

Örgütsel Hazır Olma Durumu: MD'lerin bulundukları mahallede vatandaş merkezli bir demokrasiyi teşvik etmek için öncelikli olarak mahalleyle ne derece bütünleşmiş ve kapsayıcı olduğu ile doğrudan ilgili bir kavramdır. Kavram, MD'lerin bulundukları mahallelerde mahallenin ihtiyaçlarının ve önceliklerinin ne olduğu ve grup üyeleri arasında ne kadar meşruiyet ve güvene sahip olduğu konusunda bir göstergedir (Herrold ve AbouAssi, 2023, s. 84). Yapılan görüşmelerde, söz konusu derneklerin, mahalleyi güzelleştirmek veya yaşam kalitesini arttırmak adına gerçekleştirdikleri tüm etkinliklerin ya da eylemlerin, mahalleliye ulaşması için bir gayret içinde oldukları görülmektedir. Kapsayıcılığı arttırmak ve yapılan etkinlik veya eylemlerin mahalleliye ulaşması için öncelikle Whatsapp olmak üzere diğer sosyal medya platformları (Instagram, Facebook, vb.) ve e-posta aracılığıyla bilinirliği ve görünürlüğü arttırmayı hedeflemişlerdir. Örneğin Çiğdemim Derneği Başkanı Fatih Fethi Aksoy (Kişisel İletişim, 12.12.2024) aralarındaki iletişim kanallarını ve üye katılım sürecini şöyle ifade etmiştir:

"Bizim 28. yılımız bu yıl. 28 yıldır biz her etkinlikte katılım formu doldurturuz ve oradan komşularımızın iletişim bilgilerini toplarız. O sayede şu anda 5000 kişilik bir mail grubumuz var. Zaten mahalle 13.000 nüfus, 5000 konut-

luk bir mahalle. Dolayısıyla büyük bir çoğunluğuna mail yoluyla ulaşabiliyoruz zaten. Ama onun haricinde yine bu formlarla yaptığımız bir SMS ve Whatsapp gruplarımız var. Bu liste aracılığıyla iletişim kuruyoruz. Tüm mahallelinin telefon kayıtları var. Gerekli durumda onlara da SMS yoluyla ulaşabiliyorum. Sosyal medyayı çok iyi kullanıyoruz. Instagramda 3500 takipçimiz var. Facebook, Youtube kanalımız hepsini çok iyi kullanıyoruz. Tüm mahalleye ulaşıyoruz diyebiliriz."

28 yıllık dernek olma tecrübesiyle iletişim kanallarını iyi bir şekilde kullanan Çiğdemim Derneği etkinlikleri planlamak, süreci yönetmek ve faaliyeti gerçekleştirmek için söz konusu iletişim araçlarından yararlanmaktadır. Örneğin, her ay kendi bünyelerinde oluşturulan 'edebiyat ve sinema topluluğunun' aktiviteleri, 'bir belgesel bir yönetmen' projeleri kapsamında yapılan etkinlikleri, yurt içi ve yurt dışı gezilerini, komşuluk günü panayırı ve diğer birçok etkinliği whatsapp, sms, mailer aracılığıyla ve sosyal medya paylaşımları üzerinden organize edilmektedir. Çiğdemim Derneği örneğine benzer şekilde diğer mahalle dernekleri de çeşitli iletişim araçlarıyla mahalleliyle irtibat kurmaktadır.

Yukarıda belirtildiği üzere örgütsel hazır olma durumunda bu dernekler, üyelerine vatandaş olarak temel haklarını öğretme konusunda danışmanlık yapmalı ve üyeleri ile devlet yetkilileri arasındaki köprüyü kurabilmelidir (Herrold ve AbouAssi, 2023, s.84). Çalışmada tüm derneklerin bu özelliği göze çarpmaktadır. Bu durumun bir örneğini Ayrancım Derneği Başkanı ve sözcüsü Ali Necati Koçak (Kişisel İletişim, 02.01.2024) şu şekilde ifade etmektedir:

"Muhtarlara gelen şikâyetlerin aslında kişisel taleplerden ziyade o mahallede yaşayanların bir hakkı olduğunu söylemek gerekir. O asfaltın yapılmasını isteyerek, o ağacın kesilmemesini isteyerek, kentsel dönüşümde arka bahçelerin yok olmamasını isteyerek, asbest sorununu gündemde tutmaya çalışarak, sokakların dar olmasını, kaldırımların yok olmasını gündeme taşıyarak kendi hakkınızı talep ediyorsunuz. Mahalleliye diyoruz ki bu sizin hakkınız. Bunu hatırlatıyoruz. Kime? Sorumlularına. Dernek olarak da biz bunu çözemeyiz. Her birinin çözmesi gereken mekanizmalar var. Biz hakkımıza sahip çıkarak onların görevini yapmasını istiyoruz. İlçe belediyesinin çöpünü zamanında toplamasını, Büyükşehir belediyesinin cadde ve sokakları ışıklandırmasını, bakanlığın kaymakamlığın görevini yapmasını talep ediyoruz. Bir baskı grubu gibi çalışıyoruz."

Başka bir açıdan örgütsel hazır olma durumunda hizmet sağlayan STK'lar, üyeler arasındaki katılımı geliştirerek demokrasiyi teşvik edebileceğinden üyelerin tartışma, müzakere ve kolektif sorun çözme süreçlerine katıldığı kamusal bir alan olarak hizmet etmeli ve bu kamusal alan da üyelerin kendilerini çok rahat bir şekilde ifade edebileceği özgür bir alan sağlamalı; daha küçük topluluklar ve marjinal grupları da daha geniş topluluklar içerisine bağlayabilme kabiliyetinde olmalıdırlar. Ankara'nın Çankaya ilçesinde kurulmuş adı geçen tüm mahalle derneklerine bakıldığında, yukarıda bahsedilen kuruluş hikâyelerinden de görülebileceği gibi, tümü toplumsal bir ihtiyaçtan ortaya çıkmışlardır. Mahallelinin etkinliklere tek seferlik olmayan katılımı ve derneklere üye sayısı temel alındığında, mahalle derneklerinin mahallelinin onayını almış olduklarını söylemek mümkündür. Bir amaç etrafında kenetlenen mahallelinin grup olarak hareket etmesi ve organize olması da kolaylaşmaktadır. Örneğin, Ankara'nın eski belediye başkanlarından Melih Gökçek'in, Kuğulu Park'tan yol geçirme projesine direniş ile karşılık veren mahallelinin örgütlenmesinde, Kavaklıderem Derneğinin önemli katkıları olmuştur. Kuğulu Park'ta ağaç kesileceğini ve yol çalışması yapılacağını mimarlar odasındaki tanındıklarından öğrenen dernek üyeleri, konuyu mahalleliye duyurmuş, hızlı bir şekilde aksiyon alınarak Kuğulu Park'ta direniş başlatılmış ve nihayetinde projeden vazgeçilmiştir. Sorun etrafında kenetlenen mahalleli, kent hakkı savunuculuğunu dernek örgütlenmesi üzerinden mahalleyle ilgili başka konularda devam ettirmiştir (Kişisel İletişim, Halil Yurtkuran, 15.09.2024). Buradan hareketle de derneklerin etkinlik planlama, yapılan etkinliklere katılım sağlama gibi örgütsel aşamalarda sıkıntı yaşamadığını söyleyebilmek mümkündür (Herrold ve AbouAssi, 2023, s. 84). Başka bir örnek de Bahçelievler Mahallesi'nden verilebilir. Dernek öncülüğünde mahalledeki yaşam kalitesini arttırmak adına mahallelinin katılımıyla hazırlanan; kompost istasyonu olan, çatı-teras parkı olan, konser, sinema ve tiyatro alanlarının olduğu, içerisinde derneklerin bulunduğu, gençlerin çalışma yerinin, çocuk etkinlik merkezinin, kreşinin, üç katlı otoparkının olduğu, yeşil bina tarzında, elektrik tasarruflu, "Bahçelievler'de bir yaşam merkezi" projesinin büyükşehir belediyesine sunulması ve projenin de ihaleye girmesi önemli bir demokratik katılım örneğidir (Kişisel İletişim, Şevket Özgün, 13.12.2024).

Mahalle derneklerinin örgütsel olarak hazır olması konusunda bazı sınırlılıkları olduğu da göze çarpmaktadır.

Bunları iki kategori altında ele almak mümkündür: nüfuz etme sorunu ve insan kaynağı yetersizliği. Dernekler tüm mahalleye nüfuz etme konusunda zaman zaman sıkıntılar yaşayabilmektedir. Görüşmeciler, özellikle bazı mahallelerde ikamet eden bürokrasi ve iş dünyasındaki etkili insanları, mahalleyle ilgili problemleri çözme meselelerine dâhil edemediklerini veya bu etkili kişileri bürokraside herhangi bir işleri olduğunda kolaylık sağlama konusunda ikna edemediklerini belirtmişlerdir. Örneğin Ayrancı Ahalisi Derneği Başkanı Melih Karakadioğlu (Kişisel İletişim, 30.09.2024), mahallenin iş dünyasında veya bürokraside etkili onca sakini olmasına rağmen öğrencilerine burs verme konusunda destek alamadıklarını belirtmiştir.

Örgütsel olarak hazır olma konusundaki diğer sınırlılık ise insan kaynağı sorunudur. Her ne kadar bu dernekler belli amaçlar, sorunlar, ihtiyaçlar etrafında mahallelinin kolay organize olmasını sağlasa da - Kuğulu Park örneğinde olduğu gibi - diğer taraftan bu birliktelik gönüllülük esasına dayalı olduğundan, çeşitli sebeplerden zaman zaman ayrılıklar ya da çözümler yaşanabilmektedir. Yoğun katılımlı etkinliklerden sonra artan dernek üyeliği talebi, sıra başka bir etkinlikte veya dernek içinde aktif görev almaya geldiğinde çoğunlukla küçük bir grup dışında, grubun diğer üyelerince beklenen ilgiyi görmemektedir. Derneklerin büyük kısmı semt nüfusunun yaşlanmasını bir sorun olarak görmekte, derneğin varlığını sürdürebilmesi için genç nüfusa ihtiyaç olduğunu belirtmektedirler. Diğer yandan var olan genç nüfusu derneğe entegre etme konusunda da zorluklar yaşanmaktadır. Dernek temsilcilerine göre, gençleri entegre edebilmenin önündeki en büyük engel, derneğe ayıracak zamanlarının olmamasıdır. Bu meseleyi Ayrancı Ahalisi Derneği Başkanı Melih Karakadioğlu (Kişisel İletişim, 30.09.2024) şöyle açıklamaktadır:

"Gençlerin katılamaması bütün derneklerin sorunu. Çünkü insanlar kendi üzerindeki sorumlulukları attıktan sonra bir şeyler yapabiliyor. Yani okulu var işte gelip gidemiyor veya işi var gelip gidemiyor. Ne bileyim işte çocuğu var, bilmem nesi var. Onun için de derneklerde genç sayımız oldukça az. Ayrancı mahallesinde zaten toplam genç nüfus da az. Olanlar da hayat derdinde."

MD'lere istenilen genç katılımın sağlanamamasının başka bir nedeniyse Ayrancı Derneği sözcüsü Ali Necati Koçak'a göre (Kişisel İletişim, 02.01.2025), gençlerin derneklerin çözüm ürettiğine dair inançsızlığıdır. Bu durumu şöyle açıklamaktadır:

“Diğer dernekler çok yaşlı. Bakmayın onların etkinliklerine, her kesimden çok etkinlik yapıyorlar. Bu etkinliklerin dışında derneği alıp sırtlayacak götürecek, bunun savunuculuğunu yapacak ekip çok yaşlı. Onun da temel nedenleri var. Bir tanesi işte savunuculuk meselesi. Onlar gençlerin bu ihtiyacını karşılamıyorlar. Gençler gidiyor oraya evet festival, evet etkinlik, ama gençler diyor ki e peki sonra. Geldik, eğlendik, birbirimizi dinledik, kitabımızı imzalattık, peki sonra? Sonrası gençler açısından önemli.”

Yapılan görüşmelerde söz konusu derneklerin tüm bu sınırlılıklara rağmen mahallelinin ihtiyaçlarını bilme, bu ihtiyaçlara yönelik girişimlerde bulunma, mahalle sakinleriyle güvene dayalı meşru bir zeminde bütünleşmiş ve kısmen kapsayıcı olarak yerel demokrasinin güçlenmesine katkı sunduklarını söylemek mümkündür.

Diğer STK’lar veya Paydaşlarla İlişkiler: Hizmet merkezli STK’ların, demokrasinin gelişebilmesine katkı sunabilmesi için diğer paydaşlarıyla iş birliği içinde olmaları önemlidir. İşbirliği sağlayarak sorunların çözümünde daha etkili olunmakta ve paydaşlarını da ortak kabul ederek daha çoğulcu, katılımcı politika yapımına katkı sağlayıp demokratik bir ekosistem oluşturmaktadırlar. Yapılan görüşmelerde MD’lerin paydaşlarla iş birliği içerisinde olma eğilimi ve arzusu görülmektedir. Bu paydaşlar, ağırlıklı olarak mahalle muhtarları, belediyeler ve diğer mahalle dernekleridir.

Ankara MD’lerinin mahalle muhtarlıkları ile ilişkileri farklılık göstermektedir. Örneğin Çiğdem Mahallesi’nde, mahalle henüz kurulurken mahalleyle ilgili sorunları çözmek ve muhtara destek olmak için muhtarlık etrafında toplanılmış, topluluk dernek adını aldıktan sonra da bu temas kopmamıştır. Mahalle muhtarıyla yakın çalışılmaya devam edilmiş, mahalle muhtarı, mahalleye yeni gelen herkesi derneğe üye olmaya yönlendirmiş ve hatta muhtarın kendisi de Çiğdemim Derneği içerisinde çeşitli görevlerde yer almıştır. Bu karşılıklı iyi ilişkiler neticesinde, Çiğdemim Derneğinin mahalle muhtarını iç paydaş olarak kabul ettiği söylenebilir. Başka bir örnek de Ayrancı Mahallesi’nden verilebilir. Ayrancı mahalle derneğinin, kent hakkı konusundaki farkındalık artırma girişimlerine bir katkı olarak Ayrancı Güvenevler Mahallesi Muhtarı, Türkiye Muhtarlar Konfederasyonu Genel Sekreteri olduğunda mahallelinin kent hakları konusundaki deneyimlerini başka yerlere aktararak bir iş birliği örneği göstermiştir.

Olumlu örnekler rağmen MD’lerle muhtarlar arasındaki iş birliği, yetki anlaşmazlıklarından dolayı her zaman

olumlu seyretmemiştir. Bunun temel nedeninin, bugünkü dijital çağda muhtarlık pozisyonunun eski işlevini büyük ölçüde kaybetmesinden dolayı muhtarların otoritelerini kaybetme endişesi yaşamaları ve kendilerini mahalle derneklerine karşı konumlandırımları olduğu düşünülebilir. Bu durumun en bariz örneği, Bahçelievler Derneğinin mahalle muhtarlarıyla ilişkisinde yaşanmıştır. Bahçelievler Derneği sözcüsü Şevket Özgün (Kişisel İletişim, 13.12.2024), Bahçelievler mahallesindeki üç muhtarın da mahalleyle ilgili sorunlara dâhil olmadıklarını, dahası üst yönetimlerle ilişkilerinde mahallenin gelişmesi adına destekten ziyade zaman zaman engel olabildiklerini şöyle ifade etmektedir:

“[Eski Çankaya Belediye Başkanı] Alper (Taşdelen) bey en az iki üç defa muhtarlık toplantısı yaptı. Orada soruyor, sorunlarınız nedir arkadaşlar? Çünkü muhtarlığı bir makam gibi görüyorlar. Bizim her üç muhtarımız da ‘sağlığınıza duacıyız başkanım’ diyor. Ama biz bir bakıyoruz Bahçelievler’de bir sürü sorun var. Biz de belediye başkanının yanına çıktığımızda sorunlarımızı söylediklerimizde, bir dahaki sefer bizimle görüşmüyor. Sorunu olanla görüşür mü? Muhtar muhatabı. Muhtar baltalıyor.”

MD’ler ile muhtarlar arasındaki bu kırılğan ilişkinin iki temel nedeni vardır. İlki, söz konusu mahallelerin Çiğdem Mahallesi’nde olduğu gibi tek bir muhtardan oluşmamasıdır. İkincisi ise muhtarlarla mahalle dernekleri arasındaki yetki anlaşmazlığından kaynaklanmaktadır. Belediyelerin seçimle işbaşına gelen muhtarları bir makam olarak muhatap alması mahalle derneklerini otomatik olarak ikincilleştirmektedir. Buna karşılık MD’lerse muhtarlıkları sorunlara cevap vermede etkisiz ve yetersiz kaldıkları için eleştirmektedir. Diğer yandan MD’lerin ve muhtarların etki ve eylem alanları büyük ölçüde keşistğinden muhtarlar, MD’leri kendi iş güvencelerini sarsacak bir otorite olarak görüp iş birliği yollarını kapatmaktadır. Şevket Özgün (Kişisel İletişim, 13.12.2024) bu durumu Bahçelievler Mahallesi örneği üzerinden şöyle özetlemektedir:

“Muhtarın kendi bulunduğu yer için biz proje üretiyoruz, mahalleyi dönüştürecek, tramvay geçecek, galeriler gidecek. Hadi buna yardım et. Yok. Ankara Büyükşehir Belediyesi Fen İşleri Daire Başkanı bizi arayıp diyor ki, muhtarınız buraya gelip o binayı istemiyoruz diyor. Siz bu proje için çabaladınız. Bu proje ihaleye giriyor. Bir muhtar istemiyoruz diyor. Bir de bunun belediyede kafa karışıklığını düşünün. Ne yaparsınız belediye olarak? Muhtar bu seçilmiş.”

MD'ler için önemli paydaşlardan biri de diğer MD'lerdir. Çalışmaya konu olan beş derneğin tamamı da diğer MD'lerin çalışmalarını takip etmektedir, birbirlerinin etkinliklerinden haberdardırlar ve hatta ortak etkinlikler de gerçekleştirmişlerdir. Beş dernek de birbirleriyle ağ oluşturma, yeni MD'lerin kuruluşunu destekleme arzusundadır. Bunun somut bir örneği, Çiğdemim Derneğinin STGM (Sivil Toplum Geliştirme Merkezi) tarafından uygulanan "Birlikte" projesi kapsamında diğer mahalle dernekleriyle birliktelik oluşturmak ve iş birliğini arttırmak için bir araya gelme girişimlerinde görülmektedir. Bu girişimler, yerel demokrasiyi güçlendirmeye katkı sağlamaları açısından da çok önemlidirler. Diğer yandan MD'ler arasındaki iletişim ve iş birlikleri ciddi koordinasyon eksikliği sebebiyle başarılı bir şekilde işletilememektedir. Bunun en temel sebeplerinden biri ise derneklerin diğer derneklerden bağımsız hareket etme eğilimidir. Bu durumu Çiğdemim Derneği başkanı Fatih Fethi Aksoy (Kişisel İletişim, 12.12.2024), "*Dernekler arasında birliktelik yapma kültürü yok, herkes ben yapayım benim etkinliğim olsun diyor*" şeklinde özetlemektedir. Diğer yandan araştırmada görüldüğü üzere dernek üst yönetimlerinin MD'ler üzerindeki felsefeleri de birbirinden farklılaşmaktadır. Her ne kadar bu durum farklı mahallelerin farklı ihtiyaçlarından doğsa da dernek üst yönetiminin, derneklerinden beklentileri ve profesyonel uzmanlıkları gibi etmenler de bağımsız hareket etme motivasyonuna sebep olmaktadır. Yapılan görüşmelerde bazı dernek üst yönetimlerinin dernekleri siyasi hedefleri için bir basamak olarak kullanmak istedikleri belirtilmiştir. Bu durum da derneklerin iş birliği geliştirmesi önünde büyük engel oluşturmaktadır. MD'lerin kendi aralarındaki bu koordinasyonsuzluk, kent konseyi, belediye gibi üst yönetimle olan ilişkilerine de zarar vermektedir. MD'lerden tek tek gelen talepler, üst yönetim tarafından, kendi aralarında anlaşp, sorunları saptayıp, örgütlü bir şekilde dile getirilmesi beklentisiyle ertelenmektedir ya da reddedilmektedir.

MD'lerin, mahalli idareler sistemi içinde en önemli paydaşı belediyelerdir. MD'ler, mahalle yaşamına ilişkin sorunlara, içinde yaşadıkları mahalle gereği oldukça hakimlerdir. Dahası mahalle ölçekli örgütlü yapılar olduklarından çeşitli yollarla mahallelinin sorunları veya önerilerini doğrudan alma ve üst mercilere aktarabilme kabiliyetine sahiptirler. Düzenlenen stratejik plan toplantılarına katılarak görüş ve önerileri iletmek şeklinde bir iletişim kanalı da sağlamaktadırlar. Dolayısıyla MD'ler belediyenin

işlerini oldukça kolaylaştırmaktadır. Örneğin Çiğdem Mahallesi'nde eski Çankaya Belediye Başkanı Alper Taşdelen döneminde, belediye-mahalle derneği iş birliğiyle mahalledeki bir halı sahanın dönüşümü için referandum yapılmış ve bu dönüşüm sağlanmıştır. Benzer şekilde, Kavaklıderem Derneği sözcüsü Halil Yurtkuran (Kişisel İletişim, 15.09.2024), Kavaklıderem Derneğinin kurulduğu sıralarda eski Çankaya Belediye Başkanlarından Doğan Taşdelen'in, derneğin kurulmasına ve yürütülmesine önemli katkıları olduğunu, sonraları da MD olarak kendilerinin ODTÜ Şehir ve Bölge Planlama bölümüyle iş birliği gerçekleştirerek, sağlıklı bir semtte yaşanması için neler gerekiyorsa bir yol haritası çıkartıp, belediyelerle diyalog kurduklarını aktarmıştır. Ancak burada belirtilmesi gereken nokta, Doğan Taşdelen ve derneğin ilişkisinin ideolojik birliktelikten ziyade kişisel ilişkiler ve vatandaş-belediye başkanı ilişkisine dayanmasıdır. Mahalle dernekleri ve belediyeler arasında iş birliği sağlandığı durumlarda yaşanan mahallenin sorununu çözmek ve güzelleştirme adına önemli adımlar atılmaktadır.

Diğer paydaşlarda olduğu gibi belediyelerle ilişkiler de her zaman sorunsuz ilerlememektedir. Yapılan görüşmelerde, dernek yöneticileri ve sözcülerinin belediyelerle ilgili üç temel sorunları olduğu anlaşılmaktadır. İlki, derneklerin taleplerini üst yönetime iletememesidir. Belediye başkanlarının, etkili iş dernekleri veya çok üyeli hemşehri dernekleriyle ilişkilerini ve bu derneklerin etki güçlerini, politik patronaj perspektifiyle göz önüne alarak önceliklediklerini, buna karşılık MD'leri belirtilen derneklere nazaran ikinci plana attıklarını belirtmektedirler. Buna ek olarak MD'lerin belediyeler ve diğer paydaşlarıyla sağlıklı iletişim kurabilecekleri kent konseylerinin işlevsizliği, MD'ler özelinde belediyelerle iletişimi ciddi anlamda sınırlarken genel olarak kent özelinde demokratik kamusal alan oluşumunu engellemektedir. Buradaki sorun, ilgili belediye başkanlarının politik çıkarlarının ve bireysel güç devşirme motivasyonlarının demokratik katılım eğilimine üstün gelmesi olarak tanımlanabilmektedir. Bu nedenle yapılan mülakatlarda, belediyelerin ilgili müdürlükleriyle kolaylıkla görüşülebiliyorken, belediye üst yönetimleriyle iletişimin çok mümkün olmadığı ifade edilmiştir. İlgili birimlerden emekli olmuş bir belediye çalışanıyla yapılan görüşmedeyse, MD'lerin koordinasyonlu bir şekilde ve birlikte hareket edemediklerinden dolayı somut bir siyasal güç oluşturamadıkları, üst yönetimlerce bu yüzden yukarıda belirtilen dernekler gibi önemsenmedikleri belirtilmiştir.

Görüşmelerde, muhtarlarla problemi olan mahallerde, belediye üst yönetimleriyle muhtarlıkların koordinasyonunun MD'lere göre çok daha güçlü olduğu belirtilmiştir. Muhtarların seçim yoluyla gelmesi ve oy kaygısı taşımalarından dolayı siyasi motivasyonlarının yüksek olması, belediyelerle daha uyumlu çalışmalarına neden olmaktadır. Buna karşılık MD'lerin makro siyasetten ve ekonomik ranttan uzak olarak mahalle güzelleşmesi üzerine odaklanmalarıysa neoliberal belediyeciliğin felsefesiyle sık sık çelişmesine ve dolayısıyla belediyelerin MD'lerin görüşlerini çoğu zaman dışlayarak karar almalarına neden olmaktadır. Bahçelievler Derneğinin sözcüsü Şevket Özgün (Kişisel İletişim, 13.12.2024), bu durumu şöyle ifade etmektedir:

“Biz siyasetçi değiliz. Kalkıp da bizim belediye başkanına rakip olacak hâlimiz yok. Gittik, bizden korkmanıza gerek yok sadece yardım edin dedik. Aslında biz on[lar]a yardım ediyoruz. Onun farkına varabilselerdi. Çünkü biz ona hiçbir zaman ulaşamayacağı bir alanda doneler vereceğiz. Ama bu hem belediye hem de muhtarlıklar tarafından desteklenmediği zaman çaba göstermemiz çok zor.”

Ayrancım Derneğinin yerel yönetim sorunlarının ele alındığı ve bunlara çözüm alternatiflerinin tartışıldığı aylık çıkan gazetesine belediyenin finansal olarak destek vermemesi de durumun başka bir örneği olarak verilebilir. Dolayısıyla yerel yönetimde, farklı taleplerin, önerilerin sesini güçlendirebilecek, yerel demokrasiye katkı sağlayabilecek böylesi girişimler üst yerel yönetimlerce desteklenmemektedir. Burada belirtilmesi gereken nokta, makalede belirtilen MD'ler ve temsilcileri sol ideolojiye yakın oldukları için kent hakkı, kamusal alan ve eşit katılım gibi yeni sol ideolojinin söylemlerini ve taleplerini dile getirmektedirler. Her ne kadar bu durum iktidar partisinin ve çoğu zaman da CHP'li belediyelerin politikalarıyla örtüşmese de bu dernekler, devlet kurumları ve belediyelerde kişisel ilişkileri ve bağlantılarıyla mahallenin sorunlarını çözmeye çalışmaktadırlar. Yukarıda belirtildiği üzere derneklerin temel motivasyonu, makro siyasette bir aktör olmaktan daha ziyade mahalle sorunlarını çözmektir. Bu sebeple çoğu zaman hem iktidarla (AKP) hem de Çankaya belediyesiyle yapıcı ilişkiler kurmak temel vizyonları arasındadır.

Farklı Kaynaklardan Finansal Sürdürülebilirlikler:

Ankara MD'lerinin finansal kaynak ilişkileri önceki üç başlığı da etkileyen bir yapıya sahiptir. Teori bölümünde belirtildiği üzere kaynak sıkıntısı çeken hizmet sağlayıcı sivil toplum örgütleri devlet mekanizmasıyla bütünleşerek mahalli idarelerin uydusu olma riskini her zaman taşımaktadır. Buna karşılık bütçesi güçlü olan MD'ler her zaman demokratik açılım için önemli katalizörlerdir.

Ankara MD'lerinin finansal kaynaklarını genel olarak üye aidatları, yapılan etkinliklerden gelen gelir ve bağışlar oluşturmaktadır. Üye aidatlarının oldukça cüzi ücretler olduğu, etkinliklerden gelen miktarın genel olarak barınma, elektrik, su, doğalgaz gibi kalemlere harcandığı ve bunun yanında gelen bağışların da şartlı (örneğin burs için vb.) olabildiği göz önüne alındığında söz konusu derneklerden Çiğdemim Derneği haricinde - o da tam anlamıyla başarabilmiş değil- sürdürülebilir bir finans kaynağı yoktur. Oysa hizmet sağlayıcı bir STK olarak MD'lerin sürdürülebilir kaynaklara sahip olmaları, hizmet sağlayabilmeleri ve kurumlarının varlığını devam ettirebilmeleri için elzemdir. Ayrancım Derneği Başkanı Ali Necati Koçak (Kişisel İletişim, 02.01.2025), genel olarak bu gerekliliği şöyle özetlemektedir:

“Buna şirket gibi bakın. Pandemi geldi, dükkân kapanacak mı? Başka yolla işlemenin yolları bulunmalı. Dernekler de aynı şekilde. Dernekler sadece aidatları, belediye desteği ile hayatta kalamazlar. Dernekler sadece gözlerini Avrupa Birliği finansmanına ya da projelerine çeviremezler. Dernekler bütün bunları yapabilecek şekilde gelirlerini çeşitlendirebilmeli. Bunu yapamayan dernek kapanmalı zaten.”

Bu çalışmada ele alınan beş derneğin finansal gelirleri incelendiğinde, Çiğdemim Derneğinin belli bir yere kadar kaynak bulmada daha yaratıcı olduğu söylenebilir. Çiğdemim Derneğinin, Avrupa Birliği destekli projelerden aldığı hibeler, çok sayıda etkinlik planlaması,⁸ ikinci el eşya satışları yapması ve gönüllü bağışçıların sayısının yüksek olması, kaynak üretmedeki becerilerini göstermektedir. Ancak, sponsorların ve projelerin kısa süreli mali katkısı olsa da proje bittiğinde kaynak akışı da kesilmiş olduğundan, bunlar da sürdürülebilir birer gelir kaynağı değildir. Ayrıca sponsor bulma ve proje ya-

8 Etkinlik planlanması, Çiğdemim Derneğinin bir gelir kalemini oluşturmaktadır. Örneğin, bir gezi firması ile anlaşılıp geziler organize edilmektedir ve firma bu gezi karşılığında derneğe bağış yapmaktadır. Benzer şekilde dernekte yapılan atölye çalışmalarında da atölye çalışmasına katılım için bir katkı payı alınmakta ve o pay da derneğe bağış olarak aktarılmaktadır. Çiğdemim Derneği bir iktisadi işletme olmadığından, bu gelirler bağış adı altında derneğin giderlerine katkı sunması için kullanılmaktadır.

zabilme konusu da yine dernekte öne çıkan kişiler ya da liderin kaynak bulabilme becerisine bağlı olduğundan, insan kaynağı açısından da sürdürülebilir değildir. Bunun yanında proje bazlı destekler ya da sponsorluklardan gelen gelirin getirdiği bazı dezavantajlar olabilmektedir. Tek bir kaynaktan beslenme, zaman içerisinde derneğin ya da oluşumun o kaynağın bakış açısına ve davranışlarına göre şekillenme riskini de beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla gelir kaynaklarını çeşitlendirmedikleri sürece derneklerin özgün değerlerini savunabilmeleri mümkün olmayacaktır. Diğer yandan kaynak yaratmada yaratıcı olunmadığı durumlarda derneklerin gelirleri, giderlerini dahi karşılayamamaktadır. Bu bağlamda, MD'ler için en büyük finansal sıkıntıyı barınma ve mekân oluşturma yaratmaktadır. Görüşülen beş mahalle derneğinin içerisinde Kavaklıderem Derneği haricinde hiçbir mekânlarının tapulu sahibi değillerdir. Ancak Çiğdemim Derneği ve Kavaklıderem Derneği bir avantaj olarak ika- met ettikleri mekâna kira ödememektedirler. Bu durum diğer MD'ler için en temel ihtiyaçlardan olan barınma ve mekân oluşturma konusunda ciddi bir finansal gider ve sıkıntı yaratmakta, onları belediyeden mekân desteği almaya zorlamaktadır. Derneklerle yapılan görüşmelerde de belediyelerin bu gibi mekân taleplerine sıcak bakmadığının altı çizilmektedir. Örneğin Ayrancı Ahalisi ile yapılan görüşmede Melih Karakadioğlu (Kişisel İletişim, 30.09.2024), mahalle derneği temelinde başlatılan iyilik hareketinin yerel yönetimlerin desteği ile hızlanacağını ve belediyenin derneklere vereceği mekân katkısına çok ihtiyaçları olduğunu belirtmiştir. Bunun yanında Karakadioğlu, belediyenin yer tahsis etme katkısının, sonraki süreçlerde karşılırlarına bir problem olarak çıkabileceği endişesini taşıdıklarını şöyle ifade etmektedir:

“Bize yer tahsis eden kurum bizim üzerimizde söz hakkına sahipmiş gibi bir yanılgıya düşmemeli. Acaba düşer mi, bu potansiyel var mı, böyle bir iç tartışmamız da var. Yarın öbür gün o semtin bir sorununda bizi yine karşısında bulduğunda siz kimsiniz ben sizin ekmeğinizi veriyorum gibi bir yaklaşım olmasın isteriz.”

Dolayısıyla kendilerine ait bir toplanma ve barınma mekânının olmayışı derneklerin operasyonel gücünü zayıflatmakta, hatta mekândan çıkma durumu söz konusu olduğunda operasyonel güçlerini kaybetme tehlikesiyle karşılaşmalarına neden olabilmektedir. MD'lerin bağımsız olarak finansal sürdürülebilirliğini sağlayamaması aynı zamanda bu yapıları ya dernekteki etkili kişilerin ya da onları finanse eden grubun/kurumun bir aracı hâline

getirmekte; derneği, kendi amaçlarından saptırarak, kişinin/kurumun siyasal hedeflerine paralel bir politika gütmelerine sebep olabilmektedir. Bu durum da mahalle derneğinin katılımcılık ve şeffaflık ilkelerine zarar vermekte; uzun vadedeyse derneğin varoluş amacı ters düşmesine ve operasyonel gücünü kaybetmesiyle veya kapatılmasıyla sonuçlanmaktadır. Oysa finansal açıdan sürdürülebilirliğini sağlamış MD'ler, belediyeler ve çeşitli kurumlar karşısında güçlü bir partner olabilirler.

Yapılan görüşmelerde, her ne kadar diğer dernekler Avrupa Birliği projeleri ve varlıklı üyelerinden kazanç sağlasalar da, Çiğdemim Derneği hariç diğer derneklerin sürdürülebilir örgütsel finansmanı sağlamada kendilerini yeterli görmedikleri belirtilmiştir. Çiğdemim Derneğinin, bir iktisadi işletme gibi gelir getirme potansiyeline sahip bir MD olduğu belirgin bir şekilde görülmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, farklı kooperatiflerle iş birlikleri, mahalleli için yapılan seyahat turları, sinema ve tiyatro etkinliklerinden kazanılan paralar derneğin masraflarını karşılamaktadır. Bunun yanında uzun yıllardan beri başarılı bir şekilde işletilmesi, Çiğdemim Derneğinin mahallede güven kazanmasına ve örneğin derneğin öğrenciler için açtığı burs fonuna mahallelinin rahat bir şekilde kaynak sağlamasına neden olmuştur.

Özetle, sürdürülebilir örgütsel finansmanın tüm derneklerin önemli ajandalarından birisi olduğu göze çarpmaktadır. Her ne kadar Çiğdemim Derneği bunu kısmen başarsa da bu konuda kat edilecek önemli bir mesafenin olduğu ifade edilmelidir. Sürdürülebilir finansman sağlanabildiği takdirde belediyeler gibi önemli paydaşlarının nezdinde daha güçlü bir şekilde muhatap alınacakları ve etkili iş birlikleri yapacakları düşünülmektedir.

Sonuç

MD'ler, hizmet sağlayıcı STK'lar olarak yerel demokrasi- ninin gelişmesi için önemli kuruluşlardır. Aynı zamanda vatandaşların kamusal tartışmalara katılmaları, haklarını kamusal alanda savunmaları gibi fırsatları sağladığından MD'leri vatandaşlık okulları olarak da adlandırabilmek mümkündür. Buna karşılık literatürde görüldüğü üzere, bu tür hizmet sağlayıcı kuruluşlar, kurumsal anlamda bazı sorunları da barındırabilmektedir. Lider sultası, mahalleli katılımının az olması, yerel yönetimlerle iş birliğinde aksaklıklar gibi nedenlerden dolayı yerel demokrasiye her zaman güçlü katkılar verememektedirler. Çalışma, bu sorunsaldan yola çıkarak, Ankara MD'lerinin örgütsel yapısının yerel demokrasiyle –ve mahalli idarelerle ilişki-

lerinde - katkı ve sınırlılıklarını; Herrold ve AbouAssi'nin (2023), STK'ların demokrasinin güçlendirmesinde önerdiği örgütsel hazır olma durumu, bir STK'nın diğer STK'lar ve yerel yönetimlerle iş birliği ve finansal sürdürülebilirlik kıstaslarına referansla analiz etmiştir.

Örgütsel hazır olma durumu, MD'lerin bulundukları mahallede mekânla ne derece bütünleşmiş ve kapsayıcı olduğu ile doğrudan ilgili bir kavramdır. Kavram, ilk olarak MD'lerinin mahallenin ihtiyaçlarının ve önceliklerinin ne olduğu ve grup üyeleri arasında ne kadar meşruiyet ve güvene sahip olduğu konusunda bir göstergedir. İkinci olarak kavram, MD'nin operasyon kapasitesini de göstermektedir. Başka bir deyişle kurumun, hizmetlerin yerine getirilmesinde kaynakları ve yetenekleri ne derece etkili kullandığını göstermektedir.

İkinci kategoriye MD'ler gibi hizmet merkezli STK'ların demokrasinin gelişimi için diğer paydaşlarla kurduğu etkili ilişkiler oluşturmaktadır. Demokrasi açısından diğer paydaşlarla iş birliği, vatandaşların toplumsal ve siyasal problemlerin çözümünde daha aktif olmalarını teşvik etmektedir. STK'lar arasında iş birliğinin başka bir faydası da MD'leri güçlendirerek daha sürdürülebilir ve etkin başka STK'ların oluşmasına zemin hazırlamasıdır.

MD'lerin devletle iş birliği, yine demokrasiyi güçlendirecek unsurlardan birisidir. Bu çerçevede bu ilişki, mağdurların veya dezavantajlıların, siyasal ve sosyal sistemde taleplerinin duyulmasını sağlayan önemli bir unsurdur. Bunun yanında bu kuruluşlar mahalli idarelerin ve bazen de merkezi yönetimlerin fonksiyonlarını yerine getirdikleri için idari sistemin aksaklıklarını giderme yeteneğine sahip olduklarını söylemek de mümkündür.

Son kategoride, MD'ler gibi hizmet merkezli STK'ların finansmanı ile demokrasinin güçlendirilmesi arasında derin bir bağ vardır. Bu bağlamda STK'ların demokrasiye katkısında bağışçıların istekliliğinin önemli bir etkisi bulunmaktadır. Etkin bir STK'nın, finansal kaynaklarını çeşitlendiren bir yapıya sahip olması gerekmektedir. Aksi takdirde, bağışçıların belirli projelere destek vererek STK'ların vizyon ve misyonlarının bir kısmını yapamaz hâle getirmeleri gibi bir risk bulunmaktadır.

Hizmet sağlayıcı STK'lar olarak bu çalışmanın örneklemini oluşturan beş mahalle derneği de çevre korumadan, sosyokültürel yaşam kalitesini arttırmaya kadar çok çeşitli alanlarda aktif vatandaşlık örnekleriyle yerel demokrasinin gelişmesine katkı sunmaktadır. Mahallenin ihtiyaç-

larını saptama, katılımcı ve çoğulcu bir yaklaşımla yaşam kalitesini iyileştirmeye uğraşma ve müzakere edebilme gibi kapasiteleri göz önünde bulundurulduğunda, Herrold ve AbouAssi'nin (2023), STK'ların demokrasinin güçlendirmesinde önerdiği kıstaslardan örgütsel hazır olma hâlini karşıladıklarını söyleyebilmek mümkündür. Diğer yandan bazı MD'lerin bulunduğu mahallelerdeki etkili kişileri problem çözme süreçlerine dâhil edememelerinin ve mahallenin genç sakinlerini mahalle derneklerinde aktif olarak kullanamamalarının, bir sınırlılık olduğu düşünülmektedir.

Ankara MD'lerinin diğer STK'lar ve paydaşlarla ilişkiler, diğer bir kriterdir. Mahalle muhtarları, belediyeler, diğer mahalle dernekleri ve diğer sivil toplum kuruluşları görüşmeciler tarafından paydaş kabul edilmektedir. Paydaşlarla ilişkiler, bir mahalle derneğinden diğerine değişkenlik gösterebilmektedir. Paydaşların, mahalle dernekleri ile iş birliğine engeller oluşturan bazı sınırlılıklar göze çarpmaktadır. Bunlar genel olarak birlikte iş yapma kültürlerinin zayıf oluşu, yetki anlaşmazlıkları, arabuluculuk yapması beklenen (kent konseyleri gibi) kurumların işlevsizliği şeklinde özetlenebilir. Daha üst düzeyde ise neoliberal politikaları benimseyen merkezî hükümet ve belediyeler, birçok alanda neoliberal yerel yönetim anlayışıyla örtüşmeyen MD'leri yeterince ciddiye almamaktadırlar. Ayrıca MD'lerin taleplerini yerel üst yönetime aktaracak olan kent konseyleri gibi kanallara da çok açık değillerdir.

Finansal sürdürülebilirlik konusunda ise söz konusu beş derneğin temel finansal kaynaklarını üye aidatları, etkinliklerden gelen gelir ve bağışlar oluşturmaktadır. Bunun yanında dernek liderlerinin ya da yönetimin kaynak yaratma becerisine bağlı olarak zaman zaman çeşitli projelerde yer alması derneğin finansal kaynaklarını desteklemektedir. Bu araştırmada yapılan görüşmeler, araştırma örneklemindeki beş derneğin içerisinde - kısmen Çiğdemim Derneği hariç - hiçbirinin sürdürülebilir bir finans kaynağı olmadığını ortaya koymuştur. Kavaklıderem Derneği hariç, diğer derneklerin hiçbirinin kendine ait/tapulu bir toplanma yeri yoktur.

Belirtilen mahalle dernekleri için sürdürülebilir finans kaynaklarına sahip olamama durumu örgütsel/kurumsal anlamda mevcudiyetlerini de tehlikeye atmaktadır. Finansal kaynaklarını çeşitlendirememeleri, derneklerin demokrasiye olan katkısı da sınırlamaktadır. Bağışçıların ya da belli üyelerin mali yardımlarına dayanan derneklerin demokratik bir yönetimden ziyade kaçınılmaz olarak

bir tür karizmatik yönetici “oligarşisine” yol açmaktadır. Bunun yanında belediyeler de derneklerin kendilerinden finansal destek taleplerine sıcak bakmamaktadır. Bu durum MD’lerin etkin bir şekilde işleminin ve paydaşlarla olan iş birliğinin önünde engel yaratmaktadır.

Yukarıda belirtilen üç kriter doğrultusunda Ankara MD’lerinin kent hakkı ve kamusal alana adil katılım bağlamında toplum ile mahalli idare arasında önemli bir arabulucu işlevi gördüğünü; hatta kendi üyelerini ve mahalle sakinlerini sosyalleştirme ve mahalleyi koruma ve güzelleştirme bağlamında önemli adımlar attıklarını söylemek mümkündür. Ancak finansal yetersizlikler, MD’lerin ortak çalışma kültürünün yeterince güçlü olmaması, gençlerin derneklerde görev alma isteksizlikleri ve bazı mahallerde etkin kişilerin problem süreçlerine dâhil edilememeleri bu kuruluşların etkin bir şekilde işleminin ve yerel demokrasiye katkılarının oldukça sınırlanmaktadır.

Etik Kurul Onayı

Çalışmaya yönelik etik kurul izni, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Yayın Etik Kurulu tarafından 10.09.2024 tarihinde, 2024/319 protokol no’lu yazıyla verilmiştir.

Teşekkür

Bu çalışmada yürütülen alan araştırması sürecinde katılımcılarla buluşmamıza katkı sağlayarak ve değerli görüşlerini sunarak araştırmamızın gerçekleşmesine vesile olan İsmail Hakkı Kurt ve Çağlar Akay’a en içten teşekkürlerimizi sunarız.

Kaynakça

AbouAssi, K. ve Trent, D. (2013). Understanding local participation amidst challenges: evidence from Lebanon in the Global South. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 24(4), 1113-1137.

Banks, N., Hulme, D. ve Edwards, M. (2015). NGO’S, states, and donors revisited: still too close for comfort? *World Development*, 66, 707-718.

Brass, J.N. (2016). *Allies or adversaries: NGOs and the state in Africa*. Cambridge University Press.

Brinkerhoff, D. W. ve Wetterberg, A. (2015). Gauging the effects of social accountability on services, governance, and citizen empowerment. *Public Administration Review*, 76(2), 274-286.

Cnaan, R. A. (1991). Neighborhood-representing organizations: how democratic are they? *Social Service Review*, 65(4), 614-634.

Diani, M.(1992). The concept of social movement. *The Sociological Review*, 40(1), 1-25.

Doğan, S. (2016). *Mahalledeki AKP: parti işleyişi, taban mobilizasyonu ve siyasal yabancılaşma*. İletişim Yayınları.

Fainstein, S. ve Hirst, C. (1998). Urban social movements. D. Judge ve diğ. (Der.), *Theories of urban social movements* içinde (s. 180-184). Sage Publications.

Herrold, C. ve AbouAssi, K. (2023). Can service providing NGOs build democracy? Five contingent features. *Public Administration and Development*, 43(1), 80-91. <https://doi.org/10.1002/pad.1985>

Kaymaz, C. (2021). Henri Lefebvre’in müdahaleleri: kentsel haklara karşı kent hakkı. *Alternatif Politika Dergisi* 13(3), 758-789.

Massicard, E. (2023). *Mahalleyi yönetmek: muhtarlar üzerinden türkiye’de devlet-toplum ilişkisi*. İletişim Yayınları.

Mayer, M. (2012). The right to the city in urban social movements. Brener ve diğ. (Der.), *Cities for people, not for profit: critical urban theory and the right to city* içinde (s. 63-86). Routledge.

Melluci, A., Keane, J. ve Mier, P. (1989). *Nomads of the present: social movements and individual needs in contemporary society*. Hutchinson Radius.

NGO or Social Movement? (2021, 10 Mayıs). *Food Governance*. <https://foodgovernance.com/2021/05/10/ngo-or-social-movement/>

Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon and Schuster Publisher.

Ruef, M. ve Kwon, S.W. (2016). Neighborhood associations and social capital. *Social Forces*, 95(1), 159-189.

Seçkinelgin, H. (2002). Civil society as a metaphor for western liberalism. *Global Society*, 16(4), 357-376.

Seibel, W. (1989). The function of mellow weakness: nonprofit organizations as problem nonsolvers in Germany. E. James (Der.), *The nonprofit sector in international perspective* içinde (s. 177-192). Oxford University Press.

Sørensen, E. ve Torfing, J. (2005). The democratic anchorage of governance networks. *Scandinavian Political Studies*, 28(3), 195-218.

Şentürk, Ü. (2006). Küresel yeni sosyal hareketler ve savaş karşıtlığı. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 30(1), 31-46.

Toepler, S., Zimmer, A., Fröhlich, C. ve Obuch, K. (2020). The changing space for NGOs: civil society in authoritarian and hybrid regimes. *Voluntas*, 31, 649-662.